

УДК 633.16 631.9

© 2009

В. В. Плотніков., М. Б. Гуменний., В. Г. Гильчук, В. О. Наконечний

Вінницька ДСГДС Інституту кормів УААН

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ АГРОХІМІКАТІВ НА ПОСІВАХ ЯРОГО ЯЧМЕНЮ

Представлені результати досліджень залежності продуктивності ярого ячменю сорту Вінницький 28 від систем удобрення, позакореневого підживлення макро - і мікродобривами і засобів захисту рослин.

Ключові слова: *ярий ячмінь, інтегровані системи захисту, макро і мікро добрива, сечовина, протеїн.*

Ярий ячмінь – одна з основних продовольчих культур України. Сучасні сорти ярого ячменю за сприятливої погоди і дотримання всіх вимог агротехніки здатні забезпечувати врожайність 70-80 ц/га зерна. Для цього необхідне формування певної структури агрофітоценозу цієї культури. Так, у ячменю кількість продуктивних стебел має становити 650-700 шт./м² кількість зерен в колосі 19-20 шт., маса 1000 зерен – 48-50 г. [1]

Ячмінь – з усіх зернових найвимогливіша до ґрунту культура. Його врожайність значно підвищується при безпосередньому внесенні добрив, він також позитивно реагує на їх післядію. Під ячмінь потрібно вносити мінеральні добрива з розрахунку $N_{40-60} P_{40} K_{40}$. При цьому на ґрунтах, бідніших на азот, доза останнього повинна бути більшою [2-3].

У дослідженнях вітчизняних та іноземних вчених встановлено, що при поєднанні у складі макро добрив, мікроелементів покращується живлення рослин, яке забезпечує значно більші прирости врожайності сільськогосподарських культур [4-5].

Мікродобрива, поліпшуючи умови живлення для рослин, сприяють підвищенню якості продукції. Ефективність їх помітно зростає при високому забезпеченні рослин азотом, фосфором і калієм [6].

Мета досліджень – розробити нові конкурентоспроможні технології вирощування ярого ячменю з урожайністю зерна 6,0-7,0 т/га.

Методика досліджень. Дослідження проводили в багатофакторному стаціонарному досліді, який закладено на сірих лісових опідзолених крупнопилувато середньо суглинистих ґрунтах у 4-пільній зерно-бураковій

сівозміні. Чергування культур у сівозміні було таким: горох-озима пшениця – цукрові буряки – ярий ячмінь. Ґрунт перед закладанням досліду характеризувався такими агрохімічними показниками 0-30 см шару: вміст гумусу 2,2%, гідролізованого азоту 8,4 мг, рухомого фосфору 15,8 мг і обмінного калію 12,4 мг на 100 г ґрунту, рН сольової витяжки 5,5.

У дослідженнях вивчали дію та взаємодію трьох факторів: А- захисту рослин, В- позакореневого внесення макро- та мікродобрів, С – систем удобрення. Співвідношення цих факторів 2:3:8. Система удобрення наведена в таблиці 1. Фосфорно-калійні добрива вносили під основний обробіток ґрунту, азотні добрива вносили під передпосівну культивуацію. Ефективність органічних добрив вивчали у післядії їх на ярий ячмінь.

Позакореневе внесення макро- та мікродобрів на посівах ярого ячменю проводили в бакових сумішах з пестицидами у фазі кущення – Еколіст Макро 12-4-7 + Еколіст Моно Марганець (4 л/га + 1 л/га); у фазі виходу в трубку – Еколіст РК (10 л/га) + сечовина 10% в. р.; у фазі колосіння - Еколіст Макро 35 + Магній + Еколіст моно мідь (4 л/га+1,5 л/га) + сечовина 10% в. р. Дворазове позакореневе внесення 10% в. р. сечовини також проводили без макро – та мікродобрів Еколіст. Хімічний склад макро – і мікродобрів Еколіст:

Еколіст Макро (12-4-7) - N-12%, P₂O₅-4%, K₂O-7%, MgO-0,01%, B-0,02%, Cu-0,01%, Fe-0,02%, Mn-0,01%, Mo - 0,005%, Zn-0,005%; Еколіст РК-1- P₂O₅-8,9, K₂O-18,9%; Еколіст Макро 35 + магній - N-26%, MgO-3,5%, B-0,02%, Cu-0,2%, Fe-0,02%, Mn-1%, Mo - 0,005%, Zn-0,01%; Еколіст Моно марганець - N-6%, S-4,5%, Mn-8%; Еколіст Моно мідь - N-6%, S-4%, Cu-6%

У стаціонарному досліді на варіанти з добривами та позакореневим внесенням макро- та мікродобрів накладали дві системи захисту рослин від шкідливих об'єктів: 1- інтегрована із застосуванням хімічних засобів захисту рослин згідно з регламентами і вимогами інтенсивної технології вирощування; 2 – мінімальна, що передбачає лише протруювання насіння.

Повторність досліду – триразова. Площа облікової ділянки 30 м². Погодні умови в 2004-2006 рр. були сприятливими для росту й розвитку рослин сорту ярого ячменю Вінницький 28.

Результати досліджень За наслідками досліджень в усіх блоках досліду з позакореневим внесенням макро- і мікродобрів та без внесення найвищу продуктивність ярого ячменю забезпечували варіанти мінеральної та органо-мінеральної систем удобрення, що передбачають

внесення добрив N₃₀₋₉₀ P₁₅₋₄₅ K₃₀₋₉₀ на фоні післядії гною 8 т/га с. п. і побічної продукції (табл. 1).

Приріст врожаю зерна ярого ячменю від застосування вищевказаних мінеральних та органо-мінеральних систем удобрення становив 1,83-2,63 т/га на фоні інтегрованого захисту та 1,57-2,36 т/га на фоні мінімального захисту рослин.

У цілому по досліді за показниками врожайності ярого ячменю 6,49-6,67 т/га кращими були варіанти технологій, що поєднували такі елементи: інтегрована система захисту рослин, поєднання триразового позакореневого внесення макро- і мікродобрив Еколіст з дворазовим позакореневим внесенням 10% в. р. сечовини та внесення мінеральних добрив N₆₀₋₉₀ P₃₀₋₄₅ K₆₀₋₉₀ на фоні післядії гною 8 т/га с. п. і побічної продукції.

Варіанти досліді з післядією органічної системи удобрення, забезпечували значно менші прирости врожаю ярого ячменю в порівнянні з варіантами, що передбачали внесення мінеральних добрив. Серед варіантів технологій з органічною системою удобрення, кращий передбачає післядію гною 8 т/га с. п. і побічної продукції та в блоках досліді з позакореневим внесенням макро- і мікродобрив та без внесення добрив забезпечує врожайність на рівні 4,10-4,64 т/га на фоні інтегрованого захисту та 3,59-4,07 т/га на фоні мінімального захисту, що відповідно на 0,57-0,60 т/га і 0,49-0,51 т/га більше ніж без добрив.

Дані досліджень свідчать про те, що найбільш суттєві прирости врожайності зерна ярого ячменю від застосування інтегрованої системи захисту спостерігались на фоні мінеральної та органо-мінеральної систем удобрення у всіх блоках досліді (з позакореневим внесенням макро- і мікродобрив та без внесення) і склали 0,64-0,75 т/га. Отже, на високих фонах мінерального живлення значно зростає роль інтегрованого захисту рослин від шкідливих об'єктів.

Застосування інтегрованої системи захисту на збіднених фонах живлення без внесення добрив та з післядією органічної системи удобрення у всіх блоках дослідів (з позакореневим внесенням макро- і мікродобрив та без внесення), забезпечує нижчі прирости врожайності ярого ячменю, які становлять 0,43-0,58 т/га.

Дворазове позакореневе внесення 10% в. р. сечовини підвищувало врожайність ярого ячменю в середньому за 2004-2006 роки по досліді на 0,20-0,37 т/га на фоні інтегрованого захисту та на 0,20-0,27 т/га на фоні мінімального захисту (табл. 1).

1. Урожайність ячменю ярого в залежності від системи застосування агрохімікатів, 2004-2006 рр. т/га

Фон добрив, С	Фон захисту, А	Позакореневе внесення добрив В				
		Вода (кон-троль)	Сечовина 10% в. р. (2 рази)	+/- до контролю	Сечовина 10% в. р. (2 рази) + Еколіст (3 рази)	+/- до контролю
1. Без добрив	інтегрований	3,53	3,84	+0,31	4,04	+0,51
	мінімальний	3,10	3,37	+0,27	3,56	+0,46
2. Післядія гною 8 т/га с. п.	інтегрований	3,86	4,22	+0,36	4,38	+0,59
	мінімальний	3,37	3,64	+0,27	3,82	+0,45
3. N60P30K60	інтегрований	5,73	6,03	+0,30	6,32	+0,59
	мінімальний	5,05	5,25	+0,20	5,58	+0,53
4. Післядія гною 8 т/га с. п. + поб. прод.	інтегрований	4,10	4,47	+0,37	4,64	+0,54
	мінімальний	3,59	3,90	+0,31	4,07	+0,48
5. Післядія гною 8 т/га с. п. + поб. прод. + N P K	інтегрований	5,94	6,25	+0,31	6,52	+0,58
	мінімальний	5,26	5,5	+0,24	5,82	+0,56
6. Післядія гною 8 т/га с. п. + поб. прод. + N P K	інтегрований	5,36	5,67	+0,31	5,91	+0,55
	мінімальний	4,72	4,94	+0,22	5,20	+0,48
7. Післядія гною 8 т/га с. п. + поб. прод. + N P K п	інтегрований	6,12	6,38	+0,26	6,67	+0,55
	мінімальний	5,44	5,67	+0,23	5,92	+0,48
8. Післядія гною 8 т/га с. п. + N P K	інтегрований	5,88	6,18	+0,30	6,49	+0,61
	мінімальний	5,18	5,43	+0,25	5,76	+0,58

НІР₀₀₅ т/га А -0,11, В-0,13, С -0,21, АВ-0,18, АС -0,29, ВС-0,36, АВС -0,51

Поєднання дворазового позакореневого внесення 10% в. р. сечовини з триразовим внесенням макро- і мікродобрив Еколіст забезпечувало значно більший приріст врожаю зерна ярого ячменю. Так, прибавка врожаю зерна в середньому за 2004-2006 роки по досліді складала 0,51-0,61 т/га на фоні інтегрованого захисту та на 0,45-0,58 т/га на фоні мінімального захисту рослин.

Позакореневе внесення макро - і мікродобрив також сприяло покращенню якості зерна ярого ячменю. Так при дворазовому позакореневому внесенні 10% в. р. сечовини відмічено збільшення вмісту сирого протеїну,

яке становить 0,6-0,9% на фоні інтегрованого захисту та 0,4-0,7% на фоні мінімального захисту рослин. При поєднанні вище зазначеного агротехнічного прийому з триразовим внесенням макро- і мікродобрив Еколіст спостерігається більш суттєве збільшення вмісту сирого протеїну, яке становить 0,8-1,2% на фоні інтегрованого захисту та 0,7-1,1% на фоні мінімального захисту рослин.

В усіх блоках досліді (з позакореневим внесенням макро- і мікродобрив та без внесення) варіанти технологій з мінеральною та орґано-мінеральною системами удобрення, що передбачають внесення під ярій ячмінь N30-90P15-45K30-90 забезпечували найбільші показники по вмісту сирого протеїну в зерні, які становили 10,8-13,3% на фоні інтегрованого захисту та 10,1-12,1% на фоні мінімального захисту рослин, що відповідно на 1,7-3,4% і 1,5-2,8% більше ніж на варіантах без добрив.

Отже, у всіх блоках досліді мінеральна та орґано-мінеральна система удобрення забезпечували отримання зерна ярого ячменю високої якості.

Інтегрована система захисту рослин у всіх блоках досліді (з позакореневим внесенням макро- і мікродобрив та без внесення, також сприяла покращенню якості зерна. Так, вміст сирого протеїну в зерні ярого ячменю збільшувався на 0,5-1,2%.

За наслідками досліджень 2004-2006 років було розроблено два варіанти конкурентоспроможних інтенсивних технологій вирощування ярого ячменю. Перший варіант інтенсивної технології передбачає поєднання таких елементів, як інтегрована система захисту, дворазове позакореневе внесення 10% в. р. сечовини та внесення мінеральних добрив N60P30K60 на фоні післядії гною 8 т/га с. п. і побічної продукції (таблиця 3).

Дана технологія забезпечує отримання врожайності зерна ярого ячменю на рівні 6,25 т/га, передбачає виробничі витрати на рівні 3002 грн./га, а також дає змогу отримати 2186 грн./га прибутку при рентабельності 73%.

Другий варіант інтенсивної технології передбачає такі елементи: інтегрована система захисту рослин, поєднання дворазового позакореневого внесення 10% в. р. сечовини з триразовим позакореневим внесенням макро- і мікродобрив Еколіст та внесення мінеральних добрив N₆₀P₃₀K₆₀ на фоні післядії гною 8 т/га с. п. і побічної продукції. Технологія забезпечує врожайність зерна ярого ячменю на рівні 6,52 т/га, передбачає виробничі витрати на рівні 3280 грн./га, а також дає можливість отримати 2132 грн./га прибутку при рентабельності 65%.

У дослідженнях за 2004-2006 роки також було розроблено два варіанти конкурентоспроможних ресурсозберігаючих технологій. Перший варіант ресурсозберігаючої технології передбачає поєднання таких елементів, як інтегрована система захисту рослин, дворазове позакореневе внесення 10% в. р. сечовини та внесення мінеральних добрив N P K_{30 15 30} на фоні післядії гною 8 т/га с. п. і побічної продукції. Технологія забезпечує врожайність зерна ярого ячменю на рівні 5,67 т/га, передбачає виробничі витрати на рівні 2582 грн./га, а також дає змогу отримати 2124 грн./га прибутку при рентабельності 82%.

Другий варіант ресурсо ошадної технології передбачає такі елементи: інтегрована система захисту рослин, поєднання дворазового позакореневого внесення 10% в. р. сечовини з триразовим позакореневим внесенням мікродобрива Еколіст та внесення мінеральних добрив N P K_{30 15 30} на фоні післядії гною 8 т/га с. п. і побічної продукції. Технологія забезпечує врожайність зерна ярого ячменю на рівні 5,91 т/га, передбачає виробничі витрати на рівні 2860 грн./га, а також дає змогу отримати 2045 грн./га прибутку при рентабельності 72%.

Висновки. Найбільш суттєві прирости врожаю ярого ячменю від застосування інтегрованої системи захисту спостерігались на фоні мінеральної та органо-мінеральної систем удобрення, у всіх блоках досліді з позакореневим внесенням макро- і мікродобрив та без внесення добрив і склали 0,64-0,75 т/га. Інтегрована система захисту сприяла покращенню якості зерна ярого ячменю, вміст сирого протеїну при її застосуванні збільшувався на 0,5-1,2%.

Дворазове позакореневе внесення 10 % в. р. сечовини підвищувало врожайність зерна ярого ячменю на 0,26-0,37 т/га на фоні інтегрованого захисту та на 0,20-0,27 т/га на фоні мінімального захисту, а також сприяло збільшенню сирого протеїну на 0,6-0,9% та 0,4-0,7% відповідно.

Поєднання дворазового позакореневого внесення 10% в. р. сечовини з триразовим позакореневим внесенням макро- і мікродобрив Еколіст забезпечувало більший приріст врожайності зерна ярого ячменю. Так, прибавка врожаю зерна складала 0,54-0,61 т/га на фоні інтегрованого захисту та 0,45-0,58 т/га на фоні мінімального захисту рослин. Даний агрономічний прийом також сприяв збільшенню вмісту сирого протеїну в зерні ярого ячменю на 0,8-1,2% на фоні інтегрованого захисту та 0,7-1,1% на фоні мінімального захисту рослин.

2. Економічна ефективність технологій вирощування ячменю ярого в чотирипільній зерно-бураковій сівозміні за 2004-2006 рр.

Варіант технології	Фон добрив, А	Фон захисту, С	Позакоренеve вневсення агрохімікатів, В	Урожайність/га	Виробничі витрати	Вартість продукції, грн./т	Вартість урожаю, грн.	Прибуток, грн./га	Рентабельність, %
Екстенсивний	Без добрив	Мінімальний	Вода (контроль)	3,10	1560	830	2573	1013	65
Інтенсивний 1	Післядія гною 8 т/га с. п. + поб. прод. + N ₆₀ P ₃₀ K ₆₀	Інтегрований	Сечовина 10% в. р. (2 рази)	6,25	3002	830	5188	2186	73
Інтенсивний 2	Післядія гною 8 т/га с. п. + поб. прод. + N ₆₀ P ₃₀ K ₆₀	Інтегрований	Сечовина 10% в. р. (2 рази) + Еколіст (3 рази)	6,52	3280	830	5412	2132	65
Ресурсоощадний-1	Післядія гною 8 т/га с. п. + поб. прод. + N ₃₀ P ₁₅ K ₃₀	Інтегрований	Сечовина 10% в. р. (2 рази)	5,67	2582	830	4706	2124	82
Ресурсоощадний-2	Післядія гною 8 т/га с. п. + поб. прод. + N ₃₀ P ₁₅ K ₃₀	Інтегрований	Сечовина 10% в. р. (2 рази) + Еколіст (3 рази)	5,91	2860	830	4905	2045	72

Аналіз економічної ефективності технологій, які розробляли в дослідженнях за 2004-2006 роки, свідчить про те, що дворазове позакореневе внесення 10% в. р. сечовини незважаючи на менший приріст врожаю зерна ярого ячменю, забезпечувало вищу прибутковість технологій ніж такий агротехнічний прийом, як поєднання дворазового внесення 10 % в. р. сечовини з триразовим позакореневим внесенням мікродобрива Еколіст.

Бібліографічний список

1. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України (за ред. М. В. Зубець, А. П. Ситник, В. О. Круть. Київ: “Логос”; 2004. С. 220-224.
2. Довідник по удобренню сільськогосподарських культур /За редакцією П. О. Дмитренко, М. К. Крупського, І. Г. Демиденка /К.: Урожай, 1975. – С. 216-217.
3. Удобрення польових культур при інтенсивних технологіях вирощування. – К. / За редакцією О. Г. Денисенко. К.: Урожай., 1988. – С. 114-116.
4. Комплексные удобрения: Справочное пособие /В. Г. Минеев, В. П. Грозлов и др./ Под ред. В. Г. Минеева. – М.: Агропромиздат, 1986. – С. 96-100.
5. Стончев Л., Стоянов Д. Микроэлементы и микроудобрения – София: Земиздат, 1982. – 212 с.
6. Вирощування екологічно чистої продукції рослинництва / Е. Г. Дегодюк, В. Ф. Сайко, М. С. Корнійчук та ін.; За редакцією Е. Г. Дегодюка - К. – Урожай, 1992.- С. 22-24.